

КРЕАТИВНІСТЬ ТА ЇЇ КУЛЬТИВУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

УДК 37.091.12.011.3-051:75

Світлана КОНОВЕЦЬ,

*доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу педагогічної естетики та етики
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
вчитель-методист з фаху «Образотворче мистецтво»,
м. Київ, Україна*

***Анотація.** У статті порушується проблема, що пов'язана з процесом культивування креативності викладачів образотворчого мистецтва. Обґрунтовується актуальність досліджуваної проблеми та розкривається сутність феноменів «креативність» і «культивування». Визначаються основні параметри креативної особистості, за якими має розвиватися і вдосконалюватися викладач образотворчого мистецтва в процесі професійної діяльності. Розглядається актуальність впровадження у практику різних навчальних закладів авторської освітньої технології з культивування креативності викладачів образотворчого мистецтва.*

***Ключові слова:** креативність, культивування, креативна освітня технологія, професійна діяльність викладача образотворчого мистецтва.*

У сучасних умовах проблема креативності стала предметом значної кількості досліджень не лише у психології творчості, але й в інших наукових галузях, серед яких: педагогіка, соціологія, культурологія, теорія мистецтва, теорія менеджменту тощо. Це пов'язано з тим, що нині феномен креативності дедалі активніше розглядається вченими як важливий чинник повноцінного формування особистості та пріоритетний компонент її творчого розвитку, що значною мірою стосується представників мистецької освіти і зокрема – викладачів образотворчого мистецтва.

Сьогодні, в період оновлення усіх сфер людської життєдіяльності, актуальність проблеми розвитку креативності особистості набуває більш пріоритетного значення. Водночас, попри певні досягнення новітньої педагогічної науки, досі не усунуто суперечності між об'єктивною необхідністю в активних творчих особистостях педагогів мистецьких дисциплін та недостатнім якіс-

ним рівнем професійно-педагогічної практики, що забезпечує здебільшого підготовку фахівців-виконавців з невинуватим ігноруванням творчого розвитку кожного викладача і забезпечення оптимальних умов для прояву креативності та її культивування в освітньому процесі різних навчальних закладів.

У зв'язку з цим важливо згадати, що стосовно зазначеної проблематики об'єктивно існує широке коло науково-теоретичних і методично-практичних досліджень та філософських, психолого-педагогічних й інших джерел. На увагу заслуговує доробок учених, котрі зробили вагомий вклад у детальне дослідження проблеми креативності. З-поміж них необхідно виділити праці широко відомого вченого-психолога Дж. Гілфорда, який у середині ХХ століття фактично став засновником нової наукової галузі – психології креативності [8]. Наразі, вперше термін «креативність» було уведено в науково-поняттєвий апарат психологічних досліджень саме цим ученим.

Відомо, що Дж. Гілфорд у своїх теоретичних працях трактував поняття «креативність» як творчу обдарованість особистості, і при визначенні параметрів креативності він дійшов висновку, що феномен «креативність» необхідно характеризувати за: 1) здатністю особистості до виявлення й формулювання проблем; 2) здатністю до генерування великої кількості ідей; 3) гнучкістю мислення – здатність до продукування найрізноманітніших думок; 4) оригінальністю – здатність відповідати на подразники нестандартним способом; 5) здатністю вдосконалювати сприйманий об'єкт, додаючи певні деталі; 6) здатністю розв'язувати проблеми шляхом реалізації відповідних аналітико-синтетичних операцій.

Поступово і незворотно проблема креативності набула надзвичайної ваги з огляду на важливі завдання, що гостро постали перед суспільством, серед яких варто виділити: розробку та формування нових наукових підходів до організації та здійснення різноманітних форм навчання й виховання; становлення і розвиток творчих особистостей, спроможних до креативної діяльності у різних сферах життя.

Існує чимало визначень креативності, як певної протилежності стандартності, конформності та звичайності (М. Айзенк, Г. Андерсон, Дж. Гілфорд, А. Грецов, С. Девіс, Л. Єрмолаєва-Томіна, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Пономарьов, Н. Рождественська, К. Роджерс, А. Роу, Б. Теплов, А. Толшин, Е. Торренс, М. Холодна та інші). Привертають

увагу такі з них: креативність – особливий різновид творчого мислення; креативність – спроможність створювати щось нове, оригінальне та незвичайне; креативність – відкритість до нового життєвого чи іншого досвіду, особистісна незалежність, оригінальність, самобутність; креативність – здатність продуктивно діяти у невизначених, проблемних ситуаціях, в яких відсутні підказки, інструкції та якісь гарантії успіху.

Засновник гуманістичної психології А. Маслоу визначив креативність як творчу спрямованість особистості, подаровану їй від природи, але нерідко не збережену під впливом обставин або оточення. Обґрунтовуючи сутність поняття «креативність», він називав її «неодмінним атрибутом самоактуалізації, котру можна вважати творчим ставленням до життя» [4, с. 98]. Натомість, на думку вітчизняного вченого, академіка С. Гончаренка, поняття «креативність» означає – «творчі можливості (здібності) людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності» [1, с. 243].

Деякі сучасні дослідники трактують поняття «креативність» ще й як «прагнення до творчості». Так, наприклад, учений-психолог А. Грецов, вважає, що креативність включає: а) «інтелектуальні передумови творчої діяльності», котра дозволяє створювати щось нове, досі невідоме... та накопичувати обсяг знань і умінь, необхідний для того, щоб це нове створити; б) особистісні якості, що дозволяють продуктивно діяти у ситуаціях невизначеності, виходити за рамки непередбаченості, проявляти спонтанність; в) «метатворчість» – життєву позицію людини з відмовою від шаблонності, стереотипності у твердженнях та діях, бажання сприймати і створювати щось нове, змінюватися самому та змінювати світ навколо себе, високу цінність свободи, активності та розвитку» [2, с. 15]. За його переконаннями, «у цілому креативність можна визначити як комплекс інтелектуальних й особистісних характеристик, котрі дозволяють людині продуктивно діяти в ситуаціях новизни, невизначеності, браку вихідних даних та відсутності чіткого алгоритму вирішення проблем» [2, с. 15].

На підставі аналізу й узагальнення думок багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників відносно феномену креативності можна стверджувати, що у деяких аспектах вони дійшли спільних висновків щодо основних параметрів, котрі безпосередньо характеризують креативну особистість, серед яких:

- продуктивність, гнучкість, оригінальність, розробленість творчого мислення, тобто мислення з ознаками миттєвих й оригінальних логічних міркувань та інтуїтивного проникнення у суть певного феномену;

- ґрунтовна загальна та естетична освіченість; наявність творчого потенціалу, активне сприйняття мистецтва та явищ життя;

- достатній рівень розвиненості емоційної чуттєвості, потреба та усвідомлена мотивація стосовно творчої самореалізації у різноманітних сферах життєдіяльності.

Таким чином, в цілому креативну особистість учені трактують як таку особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідні у процесі актуалізації творчого потенціалу додаткові творчі якості, котрі сприяють досягненню високих результатів в одному чи декількох видах творчості або життєдіяльності. Значною мірою погоджуючись з наведеними раніше поглядами різних дослідників стосовно креативності, вважаємо за необхідне доповнити їх власною інтерпретацією сутності даного феномену, зазначивши, що під креативністю ми маємо на увазі високорозвинену спроможність особистості до цілісного акту творення у будь-якій без винятку царині людської життєдіяльності.

Отже, введення креативності до мистецької освіти загалом та безпосередньо до процесу особистісно-творчого розвитку викладачів образотворчого мистецтва винятково потрібне саме тепер, на початку XXI століття, коли значна кількість ідей, призначених для удосконалення освіти, вже можуть застосовуватися не лише у навчально-виховному процесі, але і в будь-якій діяльності, котра потребує оновлення та навіть радикально прогресивних змін. Адже новаторство і креативність сьогодні є ключовими факторами для підтримки нашої конкурентоспроможної позиції у світі. Варто також підкреслити, що саме креативність уможлиблює широку актуалізацію найкращих зразків «педагогічної творчості» або позитивного досвіду професійно-педагогічної діяльності у практиці різних вітчизняних навчальних закладів і допомагає популяризації та впровадженню значних творчих ресурсів з педагогічної майстерності талановитих особистостей, серед яких чимало викладачів образотворчого мистецтва. Відтак, головними завданнями національної системи освіти має стати не лише набуття певних знань, а, передусім стимулювання підходів до повноцінного і креативного застосування отриманих знань. Для цього, на нашу думку, вкрай необхідно

формувати «відкрите» освітнє оточення, яке у більшості випадків має ознаки певного відступу від усталених педагогічних підходів.

Зусиллями багатьох учених і дослідників технологічної галузі сучасна освіта має у своєму багажі значну кількість новітніх освітніх технологій, вибір яких, на думку вченого-педагога О. Пехоти, – «це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи учителя з учнем». [6, с. 11]

З-поміж значної кількості відомих освітніх технологій вважаємо за потрібне виокремити ті, що, з огляду на їхню креативну спрямованість, творчо-активізуючі цілі та розвивально-виховний характер й безпосередню пов'язаність з використанням різних видів мистецтва і творчої діяльності, за нашим переконанням, слід називати креативними освітніми технологіями.

До таких, на нашу думку, доцільно віднести такі технології: особистісно зорієнтовану (Б. Косов, І. Якіманська); «вальдорфську педагогіку» (за Р. Штейнером); технологію саморозвитку (за М. Монтессорі); технологію розвивального навчання (Л. Занков, Д. Ельконін); формування творчої особистості (В. Давидов, Д. Ельконін); проектно-моделюючу (Дж. Д'юї); нові інформаційні технології (С. Пейперт); імітаційного (ігрового) навчання (В. Рибальський, П. Олійник); технологію колективної творчої діяльності (за І. Івановим); технологію створення ситуації успіху (А. Белкін); взаємодії та інтеграції різних видів мистецтва (за Г. Шевченко і Б. Юсовим).

Креативні освітні технології без сумніву необхідно визнати ефективним способом здійснення таких еволюційних процесів, як модернізація та вдосконалення вітчизняної системи освіти загалом і цілеспрямований та послідовний особистісно-творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва зокрема. Відтак, зважаючи на важливе значення креативних освітніх технологій для творчого спрямування професійно-педагогічної діяльності вчителів образотворчого мистецтва та їхнього особистісно-творчого розвитку, деякі з них, на наш погляд, заслуговують окремого презентування.

У процесі вивчення й аналізу теоретичних і методичних основ досліджуваної проблеми сформувався переконання в актуальності та необхідності розробки авторської технології «Культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва». Таким чином, розробка цієї нової освітньої технології базувалася на засадах наукових та методичних джерел з галузей: загальної педагогіки, педагогіки і психології професійної освіти, мистецької освіти, розвитку творчої особистості, колективної творчої діяльності й теорії творчості.

Технологія культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва (авт.: Коновець С.В.)

Головним і ключовим у назві даної технології є поняття «культивування», яке у перекладі з латини означає – «розвивати щось»;

сприяти розвитку чогось; запроваджувати; насаджувати, розвивати» [5, с. 400], [7]. Це поняття, на нашу думку, щонайкраще презентує та розкриває сенс систематизованого й цілеспрямованого полівекторного процесу творчого розвитку вчителя образотворчого мистецтва, коли здійснюється творчо-спрямована педагогічна дія, метою якої є формування цілісної творчої особистості, котра володіє креативними якостями та різноманітними способами творчої діяльності, а також високим рівнем професійної компетентності і педагогічної майстерності.

Метою авторської освітньої технології «Культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва» стало забезпечення ефективного творчо-спрямованого педагогічного процесу й оптимізації творчого розвитку особистості, спроможної креативно мислити, діяти, генерувати нові ідеї та підходи і знаходити способи їх реалізації в творчій діяльності.

Розробка нової освітньої технології «Культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва» базувалася на засадах наукових та методичних джерел з галузей: загальної педагогіки, педагогіки і психології професійної освіти, професійно-художньої освіти, розвитку творчої особистості, колективної творчої діяльності та теорії творчості (Г. Андерсен, Т. Б'юзен, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, С. Гончаренко, Дж. Д'юї, І. Зязюн, А. Маслоу, М. Моляко, Ж. Піаже, Я. Пономарьов, Н. Рождественська, Г. Уоллес, Е. Фромм, Г. Шевченко, Б. Юсов).

Отже, нами бралось до уваги те, що підставою для успішного розвитку креативності вчителя образотворчого мистецтва має бути розгляд і розкриття сутнісних складових означеного феномену (творчого мислення, інтелекту, інтуїції, уяви, асоціювання, досвіду), котрі значною мірою уможливають розуміння важливості його культивування. Водночас, при розробці певної освітньої технології не слід забувати про те, що при виконанні конкретних функцій, студенти (учні) входять у функцію в якості суб'єкта, який її сприймає, а викладач (учитель) – в якості особи, яка реалізує означену функцію. При цьому варто брати до уваги й те, що будь-який проект (технологія), котрий спрямований на зміну або розвиток людей, передбачає нерівність функцій у тих, хто змінює – з тими, кого змінюють.

Значною мірою на задум стосовно розробки означеної освітньої технології вплинули концептуальні погляди про пріоритетну роль досвіду в освіті Дж. Д'юї – видатного прибічника прогресу

сивної освіти ХХ століття, розробника філософії освіти і експериментального методу дослідження [3].

На нашу думку, при розробці кожної нової технології суттєвим стає те, що до її структури доцільно включати деякі з важливих складових, котрі були присутні у змісті інших, відомих за своєю результативністю, освітніх технологій. Тому цілком логічним уявляється те, що при розробці освітньої технології «Культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва» нами було взято до уваги деякі думки Дж. Д'юї і перш за усе відносно того, що «висновок про ідеї слід робити, беручи до уваги не тільки їх виникнення, але й наслідки застосування» [3, с. 7].

Зважаючи на зазначене, корисно згадати про те, що загалом будь-яка технологія має бути несуб'єктивною, оскільки суб'єкти перед нею зазвичай «рівні». Адже вона виступає власне як проект діяльності, де об'єктивна сторона апріорно задана запропонованим способом. Однак навіть у тих випадках, коли один суб'єкт (викладач або учитель) спроможний до реалізації запропонованих норм, інший суб'єкт (студент чи учень) може виявити своєрідний «спротив» щодо його змін загалом та змін його особливостей зокрема.

До основних складових цієї технології нами було віднесено: а) накопичення творчого досвіду; б) використання способів опанування креативності; в) формування психолого-педагогічного та творчого тезаурусу. При цьому варто підкреслити, що, зважаючи на специфіку протікання навчально-виховного процесу у ВНЗ, для різних за фаховою спеціалізацією, рівнем професійної підготовки та ступенем набутого раніше досвіду вчителів, цілком можливою, на нашу думку, є варіативна зміна послідовності застосування цих складових. Тобто може стати оптимальним перебіг навчально-виховного процесу різноманітних за типами і рівнями навчальних закладів для різних за фаховою спеціалізацією, якістю допрофесійної підготовки та ступенем набутого раніше естетичного й творчого досвіду студентів (учителів), цілком можливою, на нашу думку, є варіативна зміна послідовності застосування цих складових. Окрім того, в ході впровадження такої технології стає реальним, а іноді й необхідним так зване «порушення» традиційної послідовності етапів її реалізації. Наприклад, у навчальних групах з достатнім рівнем набутого естетичного й творчого досвіду студентів (учителів, учнів), доцільніше розпочинати навчання і початкову професійну підготовку саме з діяльнісно-

творчого етапу й тільки після цього переходити до розвивально-технологічного, а за тим і до когнітивно-аксіологічного етапів.

Таким чином, стає можливою така педагогічна ситуація, коли спочатку актуалізуються знання, уміння та навички у таких видах професійно-творчої діяльності, як: самостійна, групова, колективна та інтерактивна. А потім, застосовуючи такі форми і методи, як: тестування, бесіди, обговорення, тренінги, творчі завдання та вправи, педагогічно-творчі ігри, а також проектування уроків, занять, виховних і педагогічних заходів, моделювання педагогічних ситуацій, проблемних ситуацій та інше, здійснюється різнобічне опанування феномену креативності, що робить педагогічну діяльність майбутніх учителів образотворчого мистецтва методично обґрунтованою, професійно компетентною і сприяє більшій мотивації щодо її творчого виконання.

Відтак, на заключному етапі формування психолого-педагогічного та творчого тезаурусу ймовірно може стати більш усвідомленим та особистісно цінним для викладачів (учителів) образотворчого мистецтва. При цьому необхідно підкреслити, що цілком можливим чи необхідним може бути вибір традиційного ходу зазначеного процесу. В будь-якому разі слід визначити прогнотований результат впровадження нової освітньої технології з культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва, а саме: забезпечення його творчого розвитку та спроможності креативно мислити, діяти, самоудосконалюватися та самореалізовуватися у власній професійно-творчій діяльності.

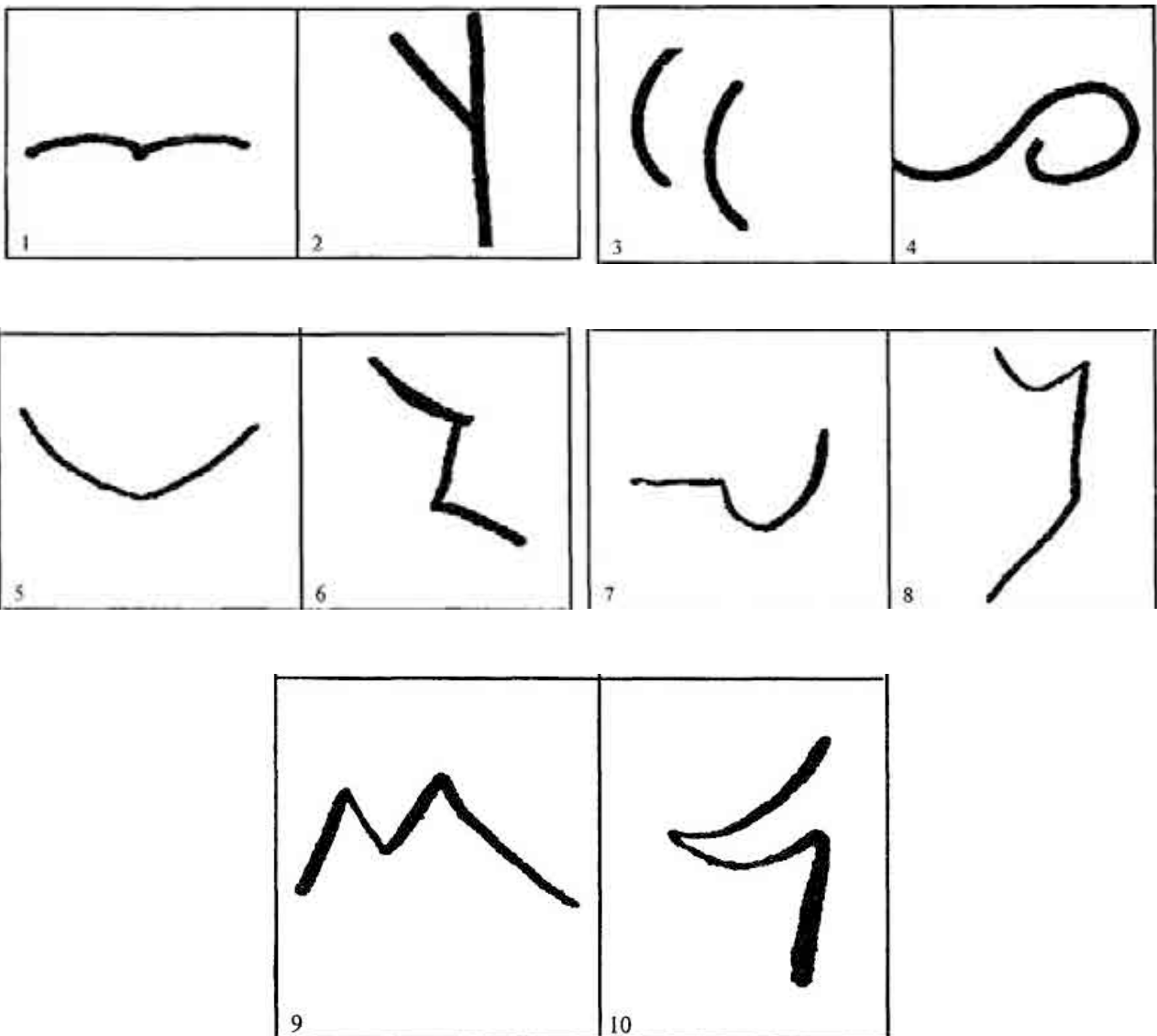
Слід констатувати, що при розробці нової освітньої технології «Культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва» було враховано можливість здійснення її ситуаційних корекцій, які являють собою усі обставини, котрі впливають із змісту такого дієвого по суті феномену, як «культивування». Зрозуміло, що розробку представленої авторської освітньої технології «Культивування креативності вчителя образотворчого мистецтва» певною мірою можна вважати суб'єктивною через те, що вона базується не лише на аналізі теоретичних та методичних джерел відповідної проблематики, а й на нашому власному досвіді та досвіді окремих досвідчених викладачів та учителів образотворчого мистецтва з різних навчальних закладів України.

Таким чином, результативна робота з впровадження презентованої авторської освітньої технології у професійній діяльності

викладачів образотворчого мистецтва може успішно здійснюватися там, де нестандартно і наполегливо працюють творчо розвинені майстри педагогічної справи, які активно використовують новітнє й інноваційне технологічне забезпечення, орієнтуючи його вплив на розвиток креативності та творчу самореалізацію кожної підростаючої людини.

ЗРАЗКИ РИСУНКІВ СТУДЕНТІВ ЗА ТЕСТОМ КРЕАТИВНОСТІ Е. ТОРРЕНСА

Схеми до тесту креативності Е. Торренса - фігурні складові для створення власних зображень за творчою уявою

1.

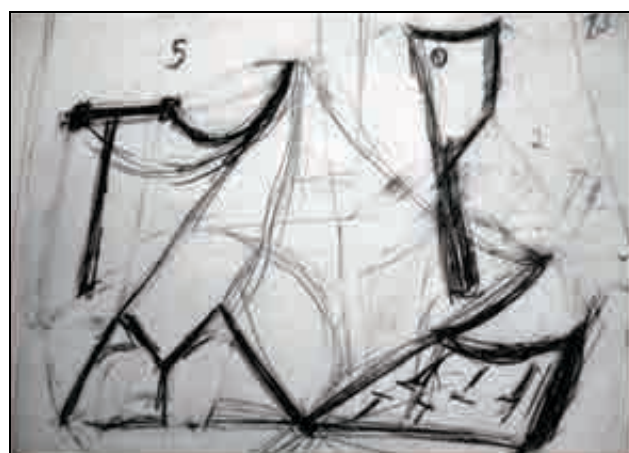
2.

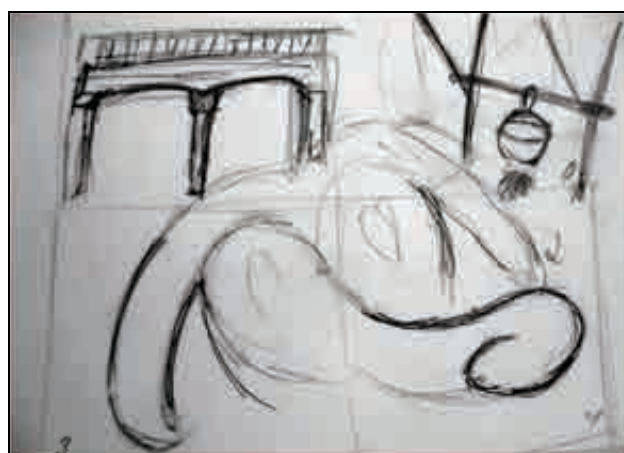
3.

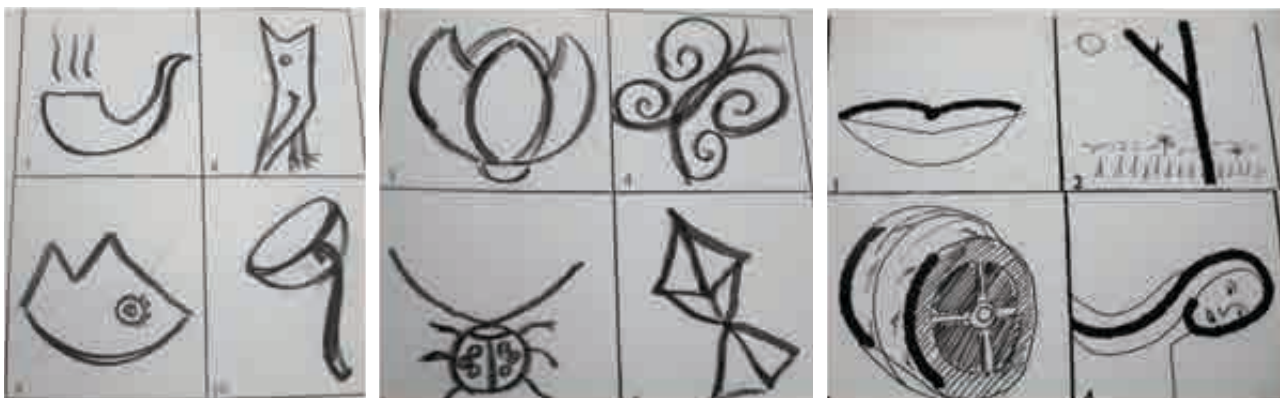
4.

5.

6.

7.

8.

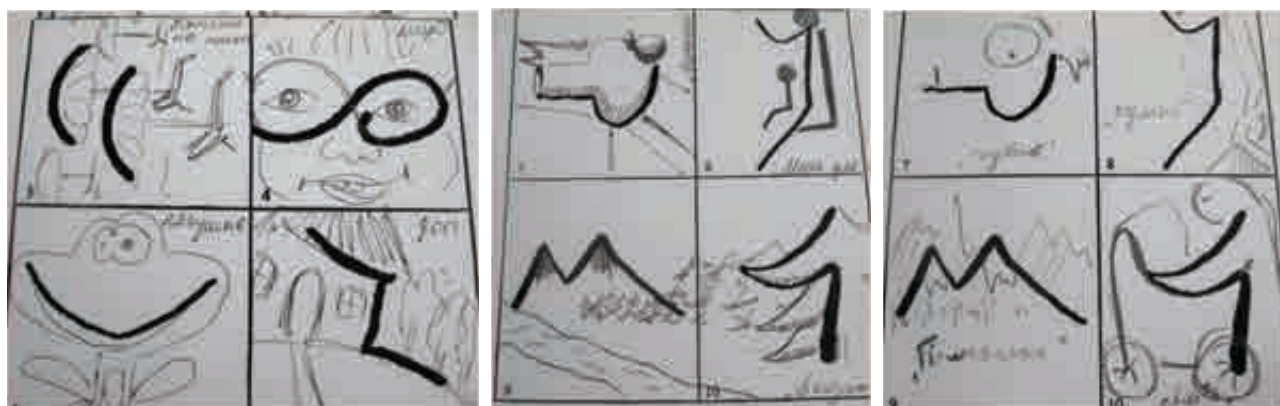
9.

10.

11.

12.

13.

14.

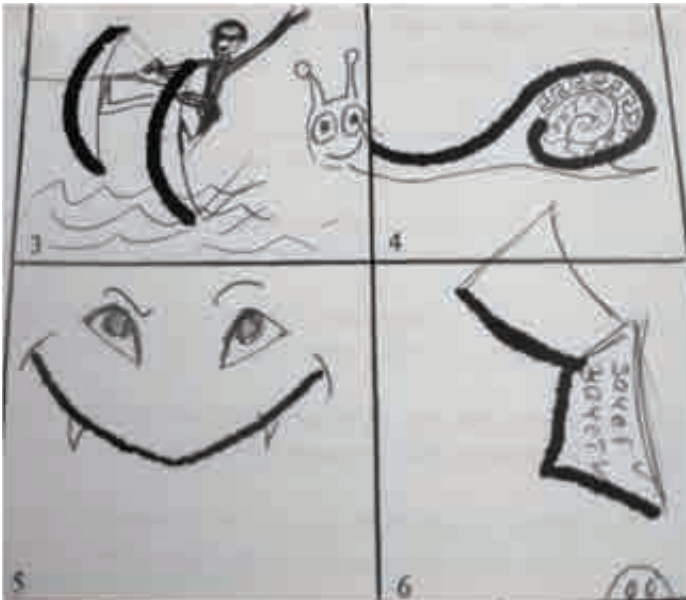
15.

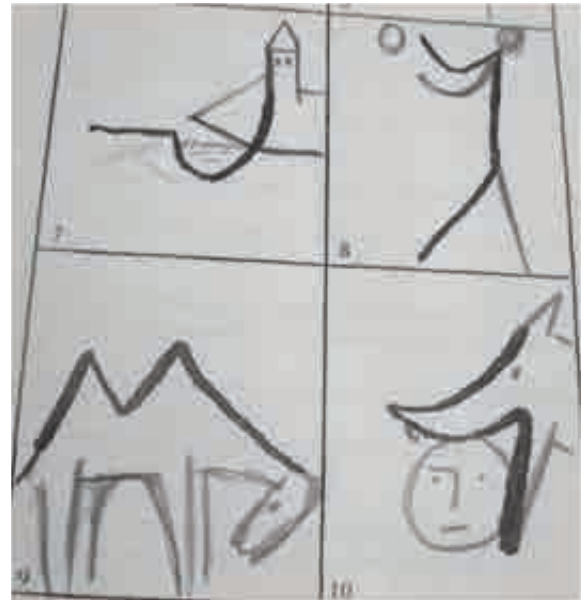
16.

17.

18.

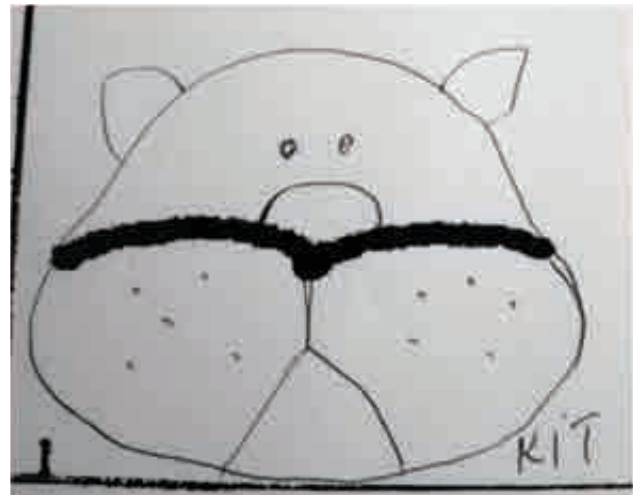
19.

20.

21.

22.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник: видання друге, доповнене й виправлене / Семен Устимович Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011.
2. Грецов А. Г. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов. – М. – СПб.: ПИТЕР, 2007.
3. Д'юї Дж. Досвід і освіта / Джон Д'юї; перекл. з англ. Марія Василечко. – Львів: Кальварія, 2003.
4. Маслоу А. Психология бытия / Пер. с англ. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 1997.

5. Новий словник іншомовних слів. Укладання і передмова О. М. Сліпушко. 20000 слів. – К.: Аконіт, 2007.
6. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З Кіктенко, О. М. Любарська та ін.]; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: А. С. К., 2001.
7. *Anderson Harold H.* Creativity and its cultivation. Published / Created New York, Harper [1959].
8. *Gilford J. P.* Creative in the Arts // *Psychological Review.* – Vol. 64. – 1957.

**CREATIVITY AND ITS CULTIVATING
IN PROFESSIONAL ACTIVITIES OF TEACHER OF THE FINE ART**

Svitlana KONOVETS,
Kyiv, Ukraine

Annotation. *The problem associated with the process of cultivating creativity of teacher of the fine art is disturbed in the article. The relevance of the studied problem is substantiated and the essence of the phenomenon of «creativity» and «cultivation» is revealed. The basic parameters of the creative personality, which must be developed and improved teacher of the fine arts in the profession, are determined. The relevance of implementation in practice of various schools of art authoring educational technology with the cultivation of creativity teachers of the fine arts.*

Keywords: *creativity, cultivation, creative educational technology, professional activity of teacher of the fine art.*